
اقتصاد به زبان خودمان

چرا نباید به حرف اقتصاددانان اعتماد کرد

۴. پیچیدگی نظام سرمایه‌داری

جیم استنفورد

ترجمه‌ی آرش مهدی حسینی

نشر پژواک

فهرست

- فصل یکم: پول و بانک‌داری ۷
- فصل دوم: تورّم، بانک‌های مرکزی و سیاست پولی ۲۵
- فصل سوم: بازارهای سهام، مالی‌گرایی و حقوق‌های بازنشستگی ۴۷
- فصل چهارم: شخصیت‌های متضاد دولت ۶۷
- فصل پنجم: هزینه‌گذاری و مالیات‌گیری ۸۹
- فصل ششم: جهانی‌سازی ۱۰۹

فصل یکم

پول و بانکداری

پول چیست و چه مزایایی دارد؟

تا به این جا کوشیدیم که علم اقتصاد را به‌زبانی بسیار ملموس و عینی توضیح دهیم. تولید عبارت است از نحوه‌ی ایجاد کالاها و خدمات مفید. کار همان تلاشی است که انسان صرف تولید می‌کند. مصرف یعنی استفاده از برخی کالاها و خدمات به‌قصد ادامه‌ی زندگی و لذت‌بردن از آن. و سرمایه‌گذاری یعنی اختصاص بخشی از بازدهی تولید به‌منزله‌ی «ابزاری» برای افزایش تولید در آینده. همه‌ی این‌ها مفاهیمی عینی و واقعی‌اند: همگی دربرگیرنده‌ی کالاها و خدمات واقعی‌اند. نیازی نیست که آن‌ها را بر حسب [مفهوم انتزاعی] پول بسنجیم.

اما کافی‌ست نگاهی به اطراف‌مان بیندازیم: نشانه‌هایی از پول در همه جا هست؛ قیمت کالاها در فروشگاه‌ها، مبالغ موجود در حساب‌های بانکی، ارزش‌گذاری‌ها در بازارهای سهام، گزارش‌های آماری درباره‌ی تولید ناخالص داخلی. همه‌شان بر مبنای پول محاسبه می‌شوند.

اگر بازدیدکننده‌ای از مریخ بیاید فوراً نتیجه می‌گیرد که اقتصاد سیاره‌ی ما تماماً حول پول می‌چرخد. چنان‌که در ادامه خواهیم دید،

اقتصاد باید واقعی‌تر و عینی‌تر از این‌ها باشد. اقتصاد باید کالاها و خدمات واقعی تولید کند تا به نیازهای واقعی پاسخ گوید.

توضیح و تبیین ماهیت پول و رابطه‌اش با فعالیت‌های اقتصادی قرن‌ها اقتصاددانان را سردرگم کرد. پس باید دید پول چیست؟ قیمت‌ها چه‌طور تعیین می‌شود؟ چرا قیمت‌ها به‌مرور زمان تغییر می‌کند؟ پول چه‌طور بر فعالیت‌های اقتصادی واقعی اثر می‌گذارد؟

در یک تعریف بسیار گسترده هر آنچه امکان خرید کالا و خدمات از دیگران را بدهد، پول نام دارد. به‌بیان دیگر، پول یعنی قدرت خرید. نخستین آشکال پول اشیایی ملموس با ارزش ذاتی بودند (معمولاً سکه‌های رسمی را دولت از فلزات گرانبها ضرب می‌کرد). اما امروز پول فرم بسیار متفاوتی یافته است: معمولاً ناملموس است و ارزش‌اش وابسته به وفاق اجتماعی و اعلام رسمی دولت. به‌علاوه، در اقتصاد مدرن پول مدام تغییر می‌یابد — عمدتاً به‌دلیل خلاقیت شرکت‌های مالی (نظیر بانک‌ها) که در جستجوی راه‌های سودآورتری برای تسهیل دادوستدهای مالی و انباشت و ذخیره‌سازی ثروت مالی‌اند. در سرمای‌داری مدرن به‌راستی این شرکت‌های خصوصی‌اند که فرایند آفرینش پول را کنترل می‌کنند.

پول مدرن آشکال و اندازه‌های مختلفی دارد:

- **اسکناس:** قدمت اسکناس به سکه‌های ضرب‌شده از فلزات گرانبها نمی‌رسد. اسکناس پول کاغذی است که دولت رسم منتشر کرده و به آن ضمانت اجرایی می‌دهد. اکثر مردم گمار می‌برند که «پول» همان «اسکناس» است. اما به‌واقع اسکناس سهم ناچیزی (در حدود ۰.۵٪) از کل پول موجود در اقتصاد توسعه‌یافته‌ی کنونی را شامل می‌شود.

- **سپرده:** اکثر افراد بخش کمی از پول نقدشان را نزد خود نگه می‌دارند. آنان پول نقد مازاد بر نیازشان را به‌شکل سپرده در بانک می‌گذارند، تا ضمن مراقبت از پولشان بهره‌ی بانکی هم بگیرند. اما سپرده‌های بانکی نیز همچنان شکلی از پول‌اند. با بانک‌داری الکترونیک مدرن سپرده‌ها سریعاً دست‌به‌دست می‌چرخند، بی‌آنکه حتی لمس شوند. سپرده‌گذاری به آشکال متفاوتی انجام می‌شود: پس‌اندازهای معمولی و سپرده‌های حساب جاری، سپرده‌های مدّت‌دار، سپرده‌های ارزی و حتی سرمای‌گذاری در بازار پول (نظیر خرید اوراق قرضه‌ی دولتی کوتاه‌مدّت).

- **اعتبار:** مشتریان امروز بسیاری از خریدهایشان را بدون پرداخت هرگونه پولی — صرفاً با وعده‌ی پرداخت در آینده [مثلاً با چک] — انجام می‌دهند. به‌بیان دقیق‌تر، «اعتبار» پول به‌حساب نمی‌آید اما امکان پرداخت هزینه‌ها را می‌دهد. اعتبار مهمّ‌ترین شیوه‌ی آفرینش پول در سرمای‌داری مدرن است. اعتبار قدرت خرید را به یک فرد یا شرکت می‌دهد، حتی زمانی‌که او مالک بودجه‌ی اعطاشده برای انجام خریدهایش نیست. در این شرایط فرد مجبور نیست که کل پول مورد نیازش را قبل از انجام خریدی بزرگ (نظیر خرید اسباب اثاثیه، خانه یا ماشین) در جیب داشته باشد. حتی مهمّ‌تر از آن، سرمای‌گذار دیگر مجبور نیست که کل پول مورد نیاز (اعم از سود سرمای‌گذاری‌های پیشین) را قبل از سرمای‌گذاری جدید در اختیار داشته باشد. در عوض، بانک یا سایر مؤسسه‌های مالی این قدرت خرید را به افراد قرض